

EEN UITGELEZEN KANS VOOR NIEUWKOMERS?

TUSSENRAPPORTAGE EVALUATIE PILOT ALTERNATIEVE
EXAMINERING NEDERLANDS VOOR NIEUWKOMERS

DEFINITIEF TUSSENRAPPORT

seo • economisch onderzoek

**KOHNSTAMM
INSTITUUT**

AUTEURS

KOEN VAN DER VEN, TAMARA DOEVE (SEO ECONOMISCH ONDERZOEK)
DOROTHÉ ELSHOF, M.M.V. HAJO MEIJER (KOHNSTAMM INSTITUUT)

IN OPDRACHT VAN

MINISTERIE VAN ONDERWIJS, CULTUUR EN WETENSCHAP

AMSTERDAM, DECEMBER 2023

Samenvatting en voorlopige conclusies

Minstens 220 leerlingen van 30 scholen hebben deelgenomen aan de pilot alternatieve examinering nieuwkomers. De eerste resultaten wijzen erop dat deelnemende leerlingen een hoger cijfer halen voor het alternatieve examen dan voor het centraal examen Nederlands, maar dat er geen uitspraak gedaan kan worden of het geschikter is. Deelnemende scholen en leerlingen zijn ondanks de organisatorische onvolkomenheden positief over de pilot. Het vroegtijdig stopzetten van de pilot heeft gevolgen voor de zeggingskracht van het onderzoek.

Aanleiding onderzoek

Voor veel nieuwkomers vormt het centraal examen Nederlands een struikelblok voor het behalen van een diploma op niveau. Nieuwkomers dreigen in het reguliere onderwijs te stagneren in hun schoolse ontwikkeling, doordat zij minder taalvaardig zijn in het Nederlands in vergelijking met niet-nieuwkomers.

In de periode 2016 tot en met 2021 hebben drie scholen vanuit de regeling Regelluw besloten om nieuwkomers met een achterstand in het Nederlands een ander examen te laten doen dan het reguliere CE Nederlands. Voor vmbo- en havoleerlingen was dat het Staatsexamen Nt2 (respectievelijk programma I en II) en voor vwo-leerlingen het Educatief Professioneel (EDUP) examen. Deze scholen kozen voor de alternatieve examinering omdat ze merkten dat nieuwkomers met name moeite hadden met het CE Nederlands.

Vanwege de positieve ervaringen van de Regelluwe scholen met het alternatieve examen, heeft het ministerie van OCW besloten om een pilot op te zetten om meer scholen de mogelijkheid te geven om van deze regeling gebruik te maken. Met de pilot is het mogelijk voor scholen om het CE Nederlands te laten vervangen door het Staatsexamen Nt2 programma I voor vmbo, door het Staatsexamen Nt2 programma II voor havo of het EDUP-certificaat Nederlands als vreemde taal voor vwo.

Het doel van de pilot is niet alleen het bieden van een mogelijk beter examen aan een groep leerlingen die moeite heeft met het Nederlands examen. De pilot is ook opgezet om informatie te verzamelen ten behoeve van beleids- en besluitvorming over aanpassing van het CE Nederlands. SEO en KI voeren het monitorings- en evaluatieonderzoek van deze pilot uit, waarvan deze tussenrapportage de eerste is.

De originele looptijd van de pilot was drie schooljaren (2022-2023 tot en met 2024-2025). Door ontwerpfouten in de juridische basis van de pilot en de daaruit voortvloeiende uitvoeringsproblemen, heeft het ministerie van OCW besloten om de pilot vroegtijdig na één jaar stop te zetten.

Deelname pilot en aanpak

Minstens 220 leerlingen van 30 scholen hebben deelgenomen aan de alternatieve examinering. De motivatie van scholen om mee te doen komt neer op het bieden van een extra kans voor nieuwkomers. Het aantal deelnemende vmbo-leerlingen was het grootst, zij maakten het Staatsexamen Nt2 programma I. Vaak selecteren scholen leerlingen alleen volgens de vastgestelde criteria van de Beleidsregel (maximaal zes jaar Nederlands onderwijs

gevolgd en een andere moedertaal dan Nederlands), soms wordt er aanvullend gekeken naar Nederlandse taalvaardigheid of het cijfer voor het vak Nederlands.

Op bijna alle scholen worden door de docent Nederlands extra lessen geboden aan deelnemende leerlingen op het gebied van lezen, spelling en grammatica of krijgen de leerlingen extra lessen door een Nt2-docent. Ook nemen vrijwel alle scholen beide examens af. Voorbereiding op de alternatieve examens vindt meestal plaats via extra Nt2-lesuren of examentraining. Op nagenoeg alle scholen zijn de schoolexamens Nederlands voor de deelnemende leerlingen niet aangepast. Wel krijgen zij extra faciliteiten zoals extra tijd en het gebruik van een woordenboek in de eigen moedertaal. Soms zijn onderdelen van het schoolexamen vervroegd, vanwege het (vroeg) afnamemoment van het Staatsexamen Nt2.

Eerste resultaten

De juli-meting toont aan dat het alternatieve examen gemiddeld beter is gemaakt dan het CE Nederlands voor zowel vmbo, havo als vwo. De 126 vmbo-leerlingen die beide examens hebben gemaakt, scoorden op het Staatsexamen Nt2 programma I gemiddeld 1,3 punt hoger. 90 procent heeft het alternatieve examen laten tellen voor het diploma, bijna drie kwart van die vmbo-leerlingen is geslaagd. De 59 havo-leerlingen die beide examens hebben gemaakt, scoorden gemiddeld 1,7 punt hoger voor het alternatieve examen. 97 procent koos ervoor om dit cijfer te laten meetellen, ook bijna drie kwart van deze leerlingen is geslaagd voor het havo-eindexamen. Ondanks dat vwo-leerlingen het EDUP-examen gemiddeld beter hebben gemaakt dan het CE Nederlands (0,5 punt), hebben ze het cijfer voor het CE laten tellen op het diploma. Het EDUP-examenresultaat was tijdens de diplomering nog niet bekend. 80 procent van de vwo-leerlingen is geslaagd voor het vwo-eindexamen.

Ervaringen

Leerlingen en onderwijsprofessionals zijn enthousiast over de alternatieve examens. Als redenen geven ze op beter passend taalgebruik, het type vragen, de gebruikte woordenschat enzovoort. Over het EDUP voor vwo-leerlingen en het Staatsexamen Nt2 programma I voor vmbo b/k leerlingen zijn twijfels of het niveau van het alternatieve examen geschikt is. Dat de onderwerpen niet gericht zijn op jongeren, lijkt niet echt een probleem. Het bieden van een extra kans én een (in hun ogen) geschikter examen worden beide gezien als een grote voordeel van de pilot. Knelpunten van de pilot betreffen vooral de organisatie en informatievoorziening, zoals communicatie over examendata/-regels, logistieke uitdagingen door beperkte landelijke spreiding van examenlocaties en examen-gerelateerde zaken zoals veel omgevingsgeluid tijdens het onderdeel spreekvaardigheid.

Voorlopige conclusies

Inhoud pilot

- De juiste doelgroep lijkt te zijn geselecteerd middels de vooraf opgestelde criteria: maximaal zes jaar Nederlands onderwijs gevolgd en een andere moedertaal dan Nederlands.
- De extra onderdelen die worden getoetst op de alternatieve examens worden gewaardeerd (luisteren voor vmbo-t tot en met vwo, spreken voor alle onderwijsniveaus). Daarmee wordt meer recht gedaan aan de verschillende aspecten met betrekking tot de taalbeheersing van nieuwkomers.
- Het niveau van het Staatsexamen Nt2 programma I voor vmbo-t en programma II voor havo lijken passend. Voor de andere vmbo-niveaus lijkt het Staatsexamen Nt2 programma I te moeilijk. Voor vwo wordt het EDUP als pittig ervaren, maar gemiddeld scoren deelnemers wel hoger op dit examen dan op het CE Nederlands.

Resultaten pilot

- Eerste aanwijzingen wijzen in de richting dat het alternatief beter wordt gemaakt. Echter kunnen er geen uitspraken gedaan worden of het alternatief daarmee geschikter is.

- Ervaringen van scholen en leerlingen komen overeen met de ervaringen opgedaan in het experiment Regelluw.
- De winst van de regeling bestaat volgens scholen deels uit het bieden van een extra kans, deels uit het bieden van een (in de ogen van de deelnemers) geschikt alternatief. De pilot voorziet in de noodzaak om op zoek te gaan naar passende examinering voor nieuwkomers met een andere moedertaal.
- Ondanks alle organisatorische onvolkomenheden die het gevolg zijn van ontwerpfouten in de regeling, zijn de onderwijsprofessionals en leerlingen positief over de geboden alternatieve examens.

Evaluatie

- Het ministerie van OCW heeft deze pilot opgezet om voldoende informatie te verzamelen voor vervolgbeleid. Dat is maar ten dele gelukt vanwege de vroegtijdige stopzetting. Harde conclusies over de geschiktheid van de alternatieve examens zijn niet te geven. Wel wijzen de onderzoeksresultaten erop dat de alternatieve examens *geschikter* zijn, met name op vmbo-t- en havoniveau.
- Zoals aangegeven bestaat de winst van de regeling uit het bieden van een extra kans én het bieden van een (in de ogen van de deelnemers) geschikt alternatief. Met het geplande verdiepende onderzoek konden uitspraken gedaan worden over het tweede, los van het eerste. Door het vroegtijdig stopzetten van de pilot is het verdiepende onderzoek komen te vervallen, met als gevolg dat de belangrijkste vraag onbeantwoord blijft en er geen uitspraken gedaan kunnen worden in hoeverre de alternatieve examens geschikte alternatieven zijn voor het CE Nederlands.

Inhoudsopgave

	Samenvatting en voorlopige conclusies	i
1	Inleiding	1
	1.1 Aanleiding pilot	1
	1.2 Vooronderzoek	2
	1.3 Opzet pilot	4
	1.4 Monitoring en evaluatie pilot	5
	1.5 Leeswijzer	7
2	Deelname van leerlingen en scholen	8
	2.1 Aantal deelnemende scholen en leerlingen	8
	2.2 Doelgroep en selectie leerlingen	9
3	Invulling door scholen	12
	3.1 Aanpak van scholen	12
	3.2 Schoolexamen	13
	3.3 Beide examens afnemen	13
	3.4 Voorbereiding op de alternatieve examens	14
4	(Gepercipieerde) opbrengsten van de pilot	15
	4.1 Kans van slagen	15
	4.2 Doorstroom	16
	4.3 Aanvullende resultaten	17
5	Ervaringen met de pilot	19
	5.1 Oordeel over alternatieve examens	19
	5.2 Succesfactoren en knelpunten van de pilot	21
	5.3 Aanbevelingen vanuit scholen	22
	Referenties	24

1 Inleiding

Voor veel nieuwkomers vormt het centraal examen Nederlands een struikelblok voor het behalen van een diploma op niveau. Middels een pilot wil het ministerie van OCW laten onderzoeken of het Staatsexamen Nt2 programma I (voor vmbo), programma II voor (havo) en het EDUP (voor vwo) geschikte alternatieven zijn.

1.1 Aanleiding pilot

Nieuwkomers en taalontwikkeling

Het aantal nieuwkomers in het Nederlandse onderwijs is de afgelopen jaren toegenomen, onder andere vanwege de oorlog in Oekraïne.¹ Recent onderzoek (Bisschop, Doeve, van der Ven, Krijnen, Petit, Elshof & Van Stigt, 2022a) laat zien dat nieuwkomers in Nederland behoefte hebben aan goed Nederlands taalonderwijs. Voldoende taalbeheersing is de sleutel om mee te kunnen draaien in het reguliere onderwijs en de samenleving. Het Nederlandse onderwijs heeft de belangrijke taak om deze taalbeheersing bij nieuwkomersleerlingen op niveau te krijgen. Die taak is ingewikkeld, aangezien de groep nieuwkomers in allerlei opzichten zeer divers is, zoals in land van herkomst, onderwijshistorie en leeftijd.

Kinderen in de leeftijd van 12 tot 18 jaar volgen in de eerste periode in Nederland intensief taalonderwijs in internationale schakelklassen (Bisschop et al., 2022a). Na gemiddeld ongeveer twee jaar stromen zij door naar het regulier voortgezet onderwijs. Niet alle nieuwkomers blijken voldoende taalvaardig te zijn als zij vanuit de internationale schakelklas doorstromen naar het reguliere onderwijs. Een beperkte woordenschat wordt daarbij als grootste probleem gezien. Vervolgscholen zien zich vaak genoodzaakt om de leerlingen om die reden één of twee jaargroepen lager te plaatsen (Azouagh, 2017).

Nieuwkomers dreigen in het reguliere onderwijs te stagneren in hun schoolse ontwikkeling, doordat zij minder taalvaardig zijn in het Nederlands in vergelijking met niet-nieuwkomers. Het gevolg is dat een groot deel van deze leerlingen terechtkomt op de lagere onderwijsniveaus en/of in het speciaal onderwijs (Azouagh, 2017; Le Pichon, Van Erning & Baauw, 2016). Hun taalachterstand wordt verward met lagere cognitieve capaciteiten (Bisschop et al., 2022a). Het gevaar dreigt daarmee dat kinderen vanwege hun taalontwikkeling in het Nederlands cognitief onvoldoende worden uitgedaagd en in hun schoolloopbaan niet dezelfde kansen krijgen als niet-nieuwkomers.

Weinig differentiatie in het regulier onderwijs

Eén van de problemen in het regulier onderwijs is het ontbreken van Nt2-deskundigheid en de benodigde lesmaterialen voor nieuwkomers op veel scholen (zie Bisschop et al., 2022a). Op veel vervolgscholen in het reguliere onderwijs maken leraren geen onderscheid tussen het onderwijsaanbod aan (voormalig) nieuwkomers en reguliere leerlingen en is er geen sprake van specifieke aandacht voor het vergroten van de woordenschat (Azouagh, 2017).

---

¹ Onder nieuwkomers wordt doorgaans verstaan: niet-Nederlandse kinderen die nog maar kort in Nederland verblijven en die de Nederlandse taal onvoldoende beheersen om het reguliere onderwijs te volgen (Inspectie van het Onderwijs, 2017).

Daarnaast maken (voormalig) nieuwkomers dezelfde examens als reguliere leerlingen. Leerlingen met een andere moedertaal dan het Nederlands die niet langer dan zes jaar in Nederland zijn, krijgen wel extra tijd bij examens (30 minuten) en mogen gebruikmaken van een extra woordenboek voor vertalingen. Scholen ervaren dat nieuwkomers meer moeite hebben met het Centraal Examen (CE) Nederlands dan met andere vakken. De veronderstelling is dat het CE Nederlands een struikelblok vormt voor het behalen van het opleidingsniveau dat past bij de competenties. De vraag is of het gebruik van alternatieve examens Nederlands (zoals het Staatsexamen Nt2 of het EDUP) voor nieuwkomers een oplossing kan zijn voor het bereiken van een passender onderwijsniveau.

Experimenteren met een ander examen Nederlands

In de periode 2016 tot en met 2021 namen 26 vo-scholen deel aan de pilot Regelluw, opgezet door het ministerie van OCW. Scholen mochten in die periode afwijken van onderwijswetten om te experimenteren met innovaties in het onderwijs. Drie van de deelnemende vo-scholen besloten om nieuwkomers met een achterstand in het Nederlands een ander examen te laten doen dan het reguliere CE Nederlands. Voor vmbo- en havo-leerlingen was dat het Staatsexamen Nt2 (respectievelijk programma I en II) en voor vwo-leerlingen het Educatief Professioneel (EDUP). De leerlingen worden via het Staatsexamen Nt2 getoetst op de beheersing van het Nederlands op taalniveau B1 (programma I) dat nodig is voor een vervolgopleiding op mbo-3 of -4 of op taalniveau B2 (programma II) dat nodig is voor een vervolgopleiding op hbo- en wo-niveau. Het taalniveau van EDUP ligt op C1, bedoeld voor hoogopgeleide volwassenen.

Deze scholen kozen voor de alternatieve examinering omdat ze merkten dat sommige nieuwkomers moeite hadden met het CE Nederlands. Leraren geven aan dat het CE Nederlands veel idioom en Nederlandse context bevat, waardoor het examen minder goed aansluit bij nieuwkomers. Deze groep leerlingen behaalt vaak de rest van de vakken wel, maar het CE Nederlands vormt het struikelblok.

Hoewel de eerste ervaringen met het experiment positief waren, kon niet voldoende worden aangetoond wat de voor- en nadelen van de alternatieve examens zijn, onder andere omdat corona de afgelopen jaren heeft bemoeilijkt om het experiment en het onderzoek door te zetten.

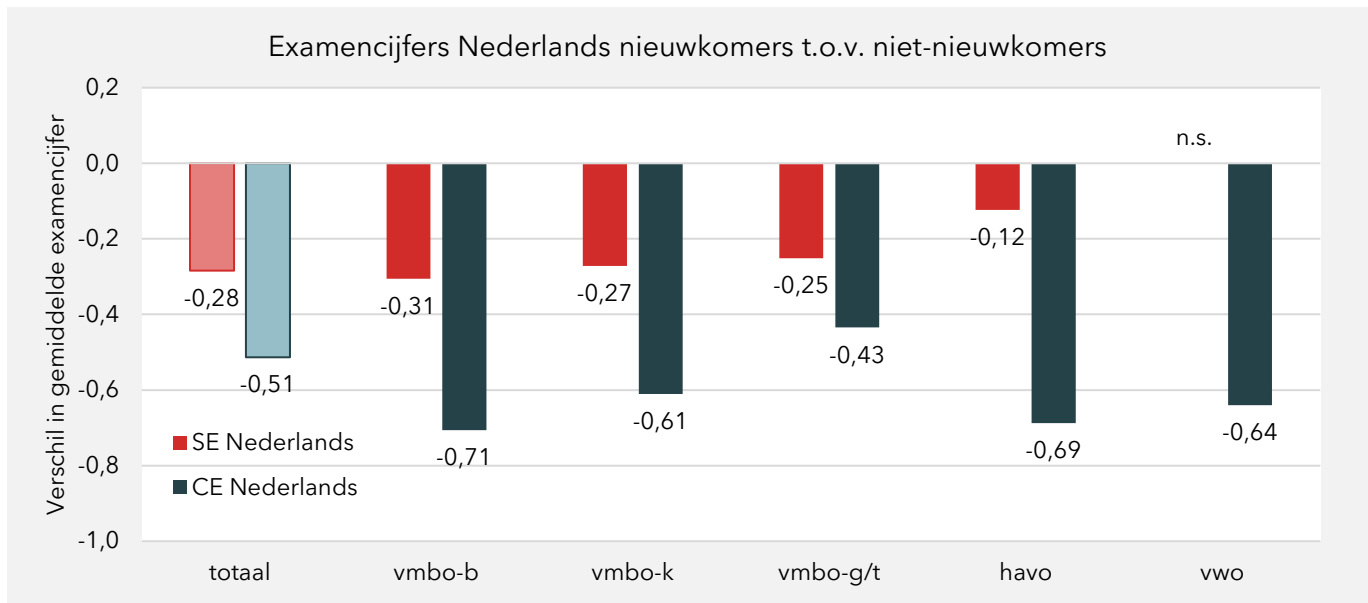
1.2 Vooronderzoek

Examenresultaten nieuwkomers

SEO Economisch Onderzoek en Kohnstamm Instituut (KI) hebben via een vooronderzoek uitgezocht in hoeverre de examenprestaties van nieuwkomers verschillen ten opzichte van niet-nieuwkomers (Bisschop et al., 2022b). Figuur 1.1 laat zien dat nieuwkomers gemiddeld een half punt lager scoren op het CE Nederlands dan niet-nieuwkomers en dat die verschillen variëren naar onderwijsniveau. Het verschil in examencijfer op de schoolexamens (SE) Nederlands is kleiner. Het slagingspercentage bij nieuwkomers is ook lager dan bij niet-nieuwkomers (Bisschop et al., 2022b, pag. 29). Het verschil is het grootst binnen havo (82 procent versus 91 procent). Op Wiskunde en diverse bètavakken behalen nieuwkomers vaak gemiddeld juist hogere CE-cijfers dan niet-nieuwkomers (Bisschop et al., 2022b, pag. 31-33).

Figuur 1.1 Nieuwkomers behalen een tot 0,7 punt lager gemiddelde CE-cijfers op Nederlands

Noot: Niet-significante verschillen zijn weergegeven als n.s.

Bron: Bisschop et al. (2022b)

Vergelijking CE Nederlands, Staatsexamen Nt2 en EDUP

Naast de examenresultaten zijn in het vooronderzoek het CE Nederlands, het Staatsexamen Nt2 en het EDUP nader onderzocht. Het CE Nederlands wordt in Nederland afgenomen bij leerlingen in hun laatste jaar van het vo. In het vmbo worden leervaardigheid, leesvaardigheid, schrijfvaardigheid en luistervaardigheid (alleen vmbo-b en k) in het Nederlands getoetst. In havo en vwo worden leesvaardigheid en argumentatievaardigheid in het Nederlands getoetst.

Het Staatsexamen Nt2 en EDUP zijn bestemd voor een andere doelgroep, namelijk volwassenen met een andere moedertaal dan Nederlands die in Nederland willen werken of een vervolgopleiding willen volgen. Het Staatsexamen Nt2 toetst de vaardigheden lezen, schrijven, luisteren en spreken voor een vervolgopleiding op mbo-niveau (programma I) of op hbo- of wo-niveau (programma II). EDUP wordt wereldwijd afgenomen bij hoger opgeleiden en toetst luister-, schrijf-, lees- en spreekvaardigheid op het hoogste niveau.

Volgens geraadpleegde experts in het vooronderzoek zijn het Staatsexamen Nt2 en het EDUP voor nieuwkomersleerlingen in het vo mogelijk beter geschikt voor het toetsen van hun vaardigheden in het Nederlands dan het CE Nederlands, omdat er in de onderwerpkeuze en het taalgebruik meer rekening wordt gehouden met de meertalige achtergrond van tweedetaalverwervers. Echter, vanwege de andere doelgroep en de verschillende onderliggende referentiekaders waarop de niveaus van de examens zijn gebaseerd², is het de vraag of deze alternatieve examens in hun huidige vorm passend zijn voor nieuwkomersleerlingen op de verschillende onderwijsniveaus vmbo, havo en vwo.

² De examens hebben verschillende onderliggende referentiekaders: het Europees Referentiekader voor tweedetaalverwerving (ERK) voor de alternatieve examens en het Referentiekader Taal voor CE Nederlands (Bisschop et al., 2022b, pag. 11).

Eerdere ervaringen met de alternatieve examens

De drie scholen die ervaring hebben opgedaan met de afname van het Staatsexamen Nt2 en EDUP in plaats van het CE, zijn daarover zonder uitzondering zeer positief. De grotere kans op het behalen van het diploma omdat Nederlands minder een struikelblok vormt, wordt als belangrijkste opbrengst genoemd. Ook de extra lessen die ter voorbereiding op deze examens worden gegeven hebben een meerwaarde, omdat leerlingen extra oefenen met basiskennis grammatica, woordkennis en spelling, waar in het regulier onderwijs weinig aandacht voor is omdat dit bekend wordt verondersteld. Leerlingen zijn zeer gemotiveerd voor de alternatieve examens en de extra lessen. Niet alleen hun taalvaardigheid neemt toe, maar ook het zelfvertrouwen. Het geeft hun daarnaast meer tijd en rust om zich te richten op andere vakken. Wel zijn het Staatsexamen Nt2 en het EDUP gemaakt voor volwassenen, waardoor de opgaven niet altijd goed aansluiten bij de belevingswereld van leerlingen in het vo. Dit wordt echter niet als een onoverkomelijk probleem ervaren.

De experimenterende scholen hebben door de ervaringen al veel verbeteringen aangebracht in het proces van examinering, onder andere in de selectie van leerlingen en in de voorbereiding op de examens. Bij twee van de drie experiment-scholen wordt naast de alternatieve examinering doorgaans ook het CE Nederlands afgenomen en volgen leerlingen reguliere lessen Nederlands naast de extra lessen. Bij de derde school wordt alleen het Staatsexamen Nt2 of EDUP-examen afgenomen en volgen de leerlingen bijbehorende voorbereidingslessen die de reguliere lessen Nederlands vervangen.

1.3 Opzet pilot

Vanwege de positieve ervaringen van de Regelluwe scholen met het alternatieve examen, heeft het ministerie van OCW besloten om een pilot op te zetten om meer scholen de mogelijkheid te geven om van deze regeling gebruik te maken. Met de pilot is het mogelijk voor scholen om het CE Nederlands te laten vervangen door het Staatsexamen Nt2 programma I voor vmbo, door het Staatsexamen Nt2 programma II voor havo of het EDUP-certificaat Nederlands als vreemde taal voor vwo. Samengevat betekent de pilot het volgende:

- Examenkandidaten die in aanmerking komen, hebben met inbegrip van het schooljaar waarin het eindexamen wordt afgelegd, ten hoogste zes jaar onderwijs gevolgd in (Europees) Nederland, én hebben een andere moedertaal dan Nederlands;
- Alle onderdelen van het alternatieve examen moet worden afgelegd en gehaald. Alleen dan is het alternatieve examen geldig;
- Deelnemende examenkandidaten mogen beide examens (regulier CE en het alternatieve examen) afleggen. De school en examenkandidaat beslissen samen welk examen uiteindelijk meetelt voor het diploma;
- Op het diploma zal niet te zien zijn dat er een alternatief examen is afgelegd in plaats van het reguliere CE;
- Alle overige regels omtrent het eindexamen blijven gelden;
- Scholen zijn vrij in het opzetten van de voorbereiding voor het alternatieve examen, inclusief eventuele aanpassing van het schoolexamen Nederlands.

Scholen konden zich tot en met 15 september 2022 aanmelden om mee te doen met de pilot voor schooljaar 2022-2023. Tot 31 januari 2023 konden scholen leerlingen vervolgens aanmelden voor examendata van het Staatsexamen Nt2 programma I en II, die op enkele data tussen 21 en 29 maart zijn afgenomen. Voor het EDUP-examen konden scholen leerlingen aanmelden vóór 15 maart 2023, de examenmomenten lagen tussen 1 en 15 mei 2023.

De originele looptijd van de pilot was drie schooljaren (2022-2023 tot en met 2024-2025). Door ontwerpfouten in de juridische basis van de pilot en de daaruit voortvloeiende uitvoeringsproblemen, heeft het ministerie van OCW besloten om de pilot vroegtijdig na één jaar stop te zetten.

1.4 Monitoring en evaluatie pilot

Het doel van de pilot is niet alleen het bieden van een mogelijk beter examen aan een groep leerlingen die moeite heeft met het Nederlands examen. De pilot is ook opgezet om informatie te verzamelen ten behoeve van beleids- en besluitvorming over aanpassing van het CE Nederlands. SEO en KI voeren het monitorings- en evaluatieonderzoek van deze pilot uit, waarvan deze tussenrapportage de eerste is. Er zijn onderzoeksvragen geformuleerd die ingaan op implementatie, opbrengsten en verdiepende analyse van de verschillende examens.

Implementatie bij scholen

1. Welke scholen doen mee aan de pilot?
2. Hoeveel leerlingen doen mee?
3. Wat zijn de kenmerken van de deelnemende scholen en leerlingen?
4. Op welke manier zijn leerlingen binnen de scholen geselecteerd voor de pilot?
5. Welke aanpak hanteren de scholen die meedoen aan de pilot?
6. Wat zijn de ervaringen binnen de scholen met de pilot?

Opbrengsten korte termijn

7. Hoe presteren deelnemers aan de pilot vergeleken met prestaties van andere nieuwkomersleerlingen op het CE van andere vakken?
8. Welke invloed heeft deelname aan de pilot op de slagingskans?

Opbrengsten lange termijn

9. Welke invloed heeft deelname aan de pilot op doorstroom naar een passende vervolgopleiding in het voortgezet onderwijs of in het tertiair onderwijs?
10. Welke invloed heeft deelname aan de pilot op studiesucces in de vervolgopleiding?

Opbrengsten overig

11. Welke invloed heeft deelname aan de pilot op het zelfvertrouwen van leerlingen ten aanzien van de Nederlandse taal?
12. Welke invloed heeft deelname aan de pilot op het gevoel van nieuwkomers dat zij volwaardig deelnemen aan het Nederlandse onderwijs (*sense of belonging*)?
13. Wat voor effecten en gevolgen heeft het afnemen van het Staatsexamen Nt2 en EDUP in plaats van het CE Nederlands op het civiele effect van het diploma?
14. Welke andere effecten treden er bij de nieuwkomers op door het maken van het Staatsexamen Nt2 en het EDUP in plaats van het CE Nederlands?

Bias in CE Nederlands en alternatieve examens

15. In hoeverre bevatten het CE Nederlands en de leesvaardigheidsexamens van het Staatsexamen Nt2/EDUP bias ten opzichte van nieuwkomersleerlingen in vergelijking met moedertaalsprekers van het Nederlands?
16. Welke items (toetsvragen) betreft deze bias?
17. Wat zijn de kenmerken van de items met bias ten opzichte van nieuwkomersleerlingen?

18. In welke mate wordt de gevonden itembias tussen moedertaalsprekers en nieuwkomers beïnvloed door achtergrondkenmerken (zoals opleiding van de ouders, verblijfsduur in Nederland)?
19. In hoeverre hangen de prestaties van leerlingen op het CE Nederlands samen met de prestaties op de leesvaardigheidsexamens van het Staatsexamen Nt2/EDUP?

Om deze onderzoeksvragen te beantwoorden, is het onderzoek opgezet in vier sporen:

- A. **Monitor implementatie scholen.** Via een digitale monitor zijn twee keer per schooljaar enkele gegevens uitgevraagd bij alle deelnemende scholen, zoals het aantal deelnemende leerlingen, de behaalde cijfers en een korte beschrijving van de aanpak binnen de school. In de periode maart-april is vooral gevraagd naar de voorbereiding op de examens, in de periode na de examens zijn de examenresultaten uitgevraagd;
- B. **Effectmeting.** Via de onderwijsregistraties en andere registratiegegevens beschikbaar in de CBS Microdata, vergelijken we deelnemende leerlingen met vergelijkbare leerlingen (door middel van propensity score matching) op een aantal indicatoren, zoals het examencijfer Nederlands, het slagingspercentage en de doorstroom naar vervolgonderwijs;
- C. **Focusgroepen.** Via focusgroepen bij jaarlijks vijf scholen gaan we in gesprek met betrokken docenten en andere onderwijsprofessionals over de voorbereidingen, het verloop, de ervaringen en de (verwachte) effecten van deelname. Deze gesprekken vinden plaats in de periode voorafgaand aan de examens, voornamelijk digitaal. Daarnaast zijn drie gesprekken gevoerd met deelnemende leerlingen vlak na afloop van hun examens over hun ervaringen met de regeling en de (ervaren) opbrengsten. In totaal zijn er dus acht gesprekken gevoerd op de scholen. Bij de selectie van de scholen is rekening gehouden met (spreiding in) het aantal deelnemende leerlingen, de onderwijsniveaus en eerdere ervaringen met de alternatieve examens via Regelluw. In totaal is gesproken met negen onderwijsprofessionals en twaalf leerlingen;
- D. **Verdiepend onderzoek.** Het verdiepende onderzoek gaat dieper in op de mogelijke bias in het CE Nederlands en de alternatieve examens. Ook wordt de samenhang tussen de verschillende examens op het onderdeel leesvaardigheid onderzocht. Onderzocht wordt of de examens nieuwkomers benadelen ten opzichte van niet-nieuwkomers. Op basis van antwoorden op de afzonderlijke examenvragen (*items*) kan middels multi-level logistische en gewone regressieanalyse bias aangetoond worden. De prestaties van de leerlingen op beide examens worden onderzocht op de mate van samenhang middels correlatieanalyses. Met het verdiepende onderzoek kunnen uitspraken worden gedaan of de alternatieve examens wel geldige alternatieven zijn voor het CE Nederlands en dezelfde onderliggende vaardigheden meten.

Door het stopzetten na één jaar van de pilot baseert het onderzoek zich op één jaar dataverzameling, waar het oorspronkelijke idee drie jaar dataverzameling was. Dat heeft (negatieve) invloed op de zeggingskracht van de resultaten, simpelweg omdat er minder datapunten zijn. Ook kan bij de effectmeting minder ver in de tijd gekeken worden, doordat de doorlooptijd van het onderzoek is verkort. Het verdiepende onderzoek is in zijn geheel komen te vervallen. In de opzet van het onderzoek zou dit onderdeel namelijk in het tweede onderzoeksjaar plaatsvinden. Bovendien waren er juridische en technische bezwaren, waardoor dit onderdeel moeilijk uitvoerbaar was. Daarmee kan het onderzoek geen (eventuele) bias aantonen in het CE Nederlands en de alternatieve examens en kunnen geen uitspraken worden gedaan of de alternatieve examens wel geldige alternatieven zijn voor het CE Nederlands en of dezelfde onderliggende vaardigheden worden gemeten, onderscheiden naar de corresponderende verschillende onderwijsniveaus.

1.5 Leeswijzer

Hoofdstuk 2 bespreekt de deelname van de scholen en leerlingen, alsmede de motivatie om mee te doen en de criteria waarop leerlingen zijn geselecteerd om deel te nemen. Hoofdstuk 3 bespreekt de aanpak die de scholen hebben gekozen de pilot vorm te geven. Hoofdstuk 4 bespreekt de eerste resultaten van de pilot. Hoofdstuk 5 beschrijft de ervaringen van de gesproken onderwijsprofessionals en leerlingen.

2 Deelname van leerlingen en scholen

Minstens 220 leerlingen van 30 scholen hebben deelgenomen aan de alternatieve examinering. Het aantal deelnemende vmbo-leerlingen was het grootst, zij maakten het Staatsexamen Nt2 programma I. Vaak selecteren scholen leerlingen alleen volgens de vastgestelde criteria van de Beleidsregel, soms wordt er aanvullend gekeken naar Nederlandse taalvaardigheid of het cijfer voor het vak Nederlands.

Dit hoofdstuk geeft een overzicht van het aantal deelnemende scholen en het aantal leerlingen. Het ministerie van OCW heeft dit op twee momenten geregistreerd, bij aanvang van het schooljaar alle scholen die zich voor de pilot hebben aangemeld met het aantal leerlingen per niveau (per uiterste aanmelddatum 15 september 2022) en halverwege het schooljaar welke scholen hebben deelgenomen met het aantal ingeschreven leerlingen voor de verschillende alternatieve examens. Daarnaast is tijdens beide meetmomenten van de monitor (maart en juli) aan scholen gevraagd of zij nog meedoen en met hoeveel leerlingen. De selectiecriteria van leerlingen die scholen hanteren voor deelname aan de alternatieve examinering zijn in de monitor van maart en in de gesprekken bevroegd.

2.1 Aantal deelnemende scholen en leerlingen

Tabel 2.1 geeft een overzicht van het aantal participerende scholen en de leerlingenaantallen. In eerste instantie hadden 66 scholen zich aangemeld met in totaal 586 deelnemende leerlingen. Bijna twee derde (62 procent) van de aangemelde leerlingen zou het Staatsexamen Nt2 programma I maken (vmbo), een kwart van de leerlingen het Staatsexamen Nt2 programma II en 13 procent het EDUP-examen. Dat komt overeen met het beeld in Bisschop et al. (2022b) dat de meeste examenkandidaten onder nieuwkomers in voorgaande jaren op het vmbo zaten (28 procent vmbo-b, 25 procent vmbo-k, 28 procent vmbo-g/t, 13 procent havo, 6 procent vwo).

In januari zijn de scholen geïnformeerd over de examendata van de Staatsexamens en moesten ze leerlingen actief aanmelden voor het Staatsexamen Nt2 voor eind januari. Twaalf scholen hebben zich toen afgemeld. Een aantal scholen heeft laten weten niet meer mee te doen, omdat er voor hen en de leerlingen te veel onduidelijkheid was over de precieze invulling van de pilot. Ook daarna is nog een aantal scholen afgevallen omdat het voor hen niet haalbaar was om het SE Nederlands tien dagen voor aanvang van het alternatieve eindexamen af te ronden. Dat is namelijk een regel waaraan moet worden voldaan voor het reguliere eindexamen, die ook geldt voor het alternatieve examen.

In maart is de eerste monitor afgenomen bij de dan nog deelnemende 37 scholen. Niet alle scholen hebben deze monitor van maart ingevuld. Er is sprake van non-respons. De scholen die niet hebben gerepsondeerd, waren vooral scholen die bij aanmelding slechts enkele leerlingen hebben opgegeven.

Na de eindexamens in juli is de tweede monitor uitgezet. Vanwege een lage respons van acht scholen is de vragenlijst nogmaals uitgezet in september 2023. In totaal hebben 30 scholen gereageerd waardoor de resultaten van 220 leerlingen zijn verkregen (Tabel 2.1). Een paar scholen heeft aangegeven dat er minder leerlingen dan

eerder aangemeld het alternatieve examen hebben gemaakt. Zij waren niet aanwezig op de afnamedag van het alternatieve examen (no shows). Soms was de reden bekend, bijvoorbeeld een vwo-leerling die het alternatieve EDUP-examen niet heeft gemaakt omdat ze wist dat ze het CE zou behalen, maar van de meeste leerlingen is de reden niet bekend.³

Tabel 2.1 Van 220 leerlingen is bekend dat ze hebben deelgenomen aan de regeling tijdens de examenperiode

	Gebaseerd op	Aantal scholen	Aantal leerlingen Staatsexamen Nt2 I	Aantal leerlingen Staatsexamen Nt2 II	Aantal leerlingen EDUP	Totaal leerlingen
Aanmeldingen aanvang schooljaar (september)	OCW registraties	66	364 (62%)	145 (25%)	77 (13%)	586 (100%)
Aanmeldingen voor Staatsexamens Nt2-I en II + update EDUP (februari)	OCW registraties	54	197 (57%)	80 (23%)	66 (19%)	343 (100%)
Monitor voorjaar (maart)	Respons	31	162 (60%)	68 (25%)	38 (14%)	268 (100%)
	Non-respons	6				
Monitor einde schooljaar (juli of september)	Respons	30	133 (60%)	67 (30%)	20 (9%)	220 (100%)
	Non-respons	7				

Bron: Registraties OCW (2022 en 2023), maart- en juli-meting van de monitor (2023)

Motivatie voor deelname

De scholen die hebben deelgenomen aan de focusgroepen geven aan dat ze kozen voor deelname aan de pilot vanwege de extra kans die de pilot biedt voor nieuwkomersleerlingen om het examen te behalen. Nederlands blijkt volgens hen vaak een struikelblok voor het behalen van het diploma. Nieuwkomersleerlingen behalen lagere cijfers voor Nederlands dan voor de andere vakken. Op één school was er bijvoorbeeld vorig schooljaar een leerling met allemaal achten en negens, maar is door een vier voor Nederlands gezakt voor het examen. Met het herexamen heeft deze leerling het diploma wel net behaald. Op een andere school was er een leerling ook gezakt op het cijfer Nederlands. Leerlingen hebben wel de capaciteiten om door te stromen, maar de Nederlands taal vormt voor hen het struikelblok.

Ook de gesproken leerlingen geven aan dat zij voor het vak Nederlands lagere cijfers hadden vergeleken met de andere vakken. Met het alternatieve examen Nederlands krijgen deze leerlingen een extra mogelijkheid om het diploma op passend niveau te behalen.

2.2 Doelgroep en selectie leerlingen

Uit de monitor van maart blijkt dat er naast de gestelde voorwaarden zoals opgenomen in de Beleidsregel, ook andere criteria zijn waarop leerlingen geselecteerd zijn voor deelname. Figuur 2.1 laat zien dat de schrijf-, lees-, of spreekvaardigheid of hoe de leerling ervoor staat voor het vak Nederlands mee kunnen wegen bij de selectie.

³ Van de organisatie achter EDUP weten we dat 22 leerlingen vanuit deze regeling hebben deelgenomen. Dat betekent dat we de resultaten van bijna alle deelnemende vwo-leerlingen hebben kunnen verzamelen.

Ongeveer dertig procent van de scholen laat deze zaken meewegen. Echter zijn er bij ongeveer de helft van de scholen geen aanvullende criteria voor deelname. Zij volgen de criteria die zijn vastgesteld in de Beleidsregel, namelijk maximaal zes jaar Nederlands onderwijs gevolgd (inclusief het examenjaar) en een andere moedertaal dan het Nederlands. In de 'anders, namelijk' categorie is vaak 'zelfvertrouwen' genoemd. Deelname aan het alternatieve examen kan volgens de scholen meer zelfvertrouwen aan de leerlingen geven, omdat het gevoel van kans van slagen groter wordt.

Figuur 2.1 Leerlingen zijn met name geselecteerd op basis van de gestelde voorwaarden aan de regeling

* Maximaal zes jaar Nederlands onderwijs gevolgd en een andere moedertaal dan Nederlands

Bron: Maart-meting van de monitor (2023), n=31

Op de vijf scholen die hebben deelgenomen aan de focusgroepen komen alle eindexamenleerlingen in aanmerking voor deelname aan de alternatieve examinering die voldoen aan de in de Beleidsregel gestelde voorwaarden. Het is niet zo dat alle leerlingen die voldoen aan die voorwaarden ook het alternatieve examen maken. Een enkele leerling kiest er niet voor, het is niet verplicht. Dat gaat om leerlingen die al verder in het Nederlands zijn ondergedompeld en veel vertrouwen hebben dat ze het CE Nederlands wel behalen. Ook is er door twee scholen bewust gekozen om de pilot niet in te zetten voor vwo-leerlingen, vanwege lage aantallen of minder noodzaak. Er is ingeschat dat de vwo-leerlingen het reguliere CE Nederlands kunnen behalen. Personeelstekort speelde hierbij ook een rol. Daar komt bij dat het EDUP arbeidsintensiever is. Het vraagt extra inspanningen om een exameninstelling te worden. Dat speelt mee in de afweging om mee te doen met EDUP (voor een klein aantal leerlingen).

Tussentijds zijn er op deze vijf scholen vrijwel geen leerlingen gestopt, met uitzondering van enkele leerlingen die vanwege persoonlijke omstandigheden van school af zijn gegaan (bijvoorbeeld door verhuizing).

Andere belanghebbende doelgroepen

Zowel onderwijsprofessionals als leerlingen vinden de gestelde voorwaarden, dat leerlingen maximaal zes jaar Nederlands onderwijs hebben gevolgd en dat hun moedertaal niet-Nederlands is, wel een goede richtlijn voor deelname aan het alternatieve examen. Wel zijn er leerlingen die langer dan zes jaar in Nederlands waren die graag hadden willen meedoen. Op een enkele school werden deze leerlingen dan ook toegelaten tot de extra Nt2-lessen, voor extra ondersteuning bij lezen en/of schrijven.

Sommige respondenten, veelal leerlingen, zouden het alternatieve examen bovendien willen aanraden voor alle leerlingen met een achterstand in de Nederlandse taal, of leerlingen die vergeleken met andere vakken lager scoren op Nederlands. Onderwijsprofessionals constateren dat vooral de groep leerlingen met niet-opgeleide ouders zijn geholpen met de extra Nt2-lessen en de alternatieve examinering. Als leerlingen in de thuissituatie in de eigen moedertaal op academisch niveau met ouders spreken, dan pikken ze dat ook in het Nederlands makkelijker op.

3 Invulling door scholen

Op bijna alle scholen worden door de docent Nederlands extra lessen geboden aan deelnemende leerlingen op het gebied van lezen, spelling en grammatica of krijgen de leerlingen extra lessen door een Nt2-docent. Ook nemen vrijwel alle scholen beide examens afnemen. Voorbereiding vindt meestal plaats via extra Nt2-lessen of examentraining.

Dit hoofdstuk bespreekt de invulling van de pilot die scholen hebben gekozen. Bronnen hierbij zijn de gegevens uit de aanmeldingen in september en de maart-meting van de monitor, aangevuld met de gevoerde gesprekken. Bepaalde aspecten hebben extra aandacht gekregen, zoals eventuele aanpassingen in het schoolexamen Nederlands, de mogelijkheid om zowel het alternatieve als het Centraal Examen Nederlands af te nemen en de voorbereiding op de examens.

3.1 Aanpak van scholen

Bijna alle scholen bieden extra lessen aan op het gebied van lezen, spelling en grammatica of geven de leerlingen extra lessen van een Nt2-docent. Dat is gebleken uit de registratiegegevens van OCW bij de aanmeldingen van de scholen in september 2022. Aan de scholen is toen gevraagd om een korte omschrijving te geven hoe zij de leerlingen gaan voorbereiden op het alternatieve examen. In de monitor van maart is aan de scholen gevraagd de aanpak te specificeren. Voor zeven van de 37 scholen is de aanpak onbekend.

In de monitor van maart is aan de scholen gevraagd of ze de aanpak hebben gewijzigd ten opzichte van het plan in september en waarom ze dit hebben gedaan. 18 van de 31 responderende scholen hebben dat gedaan. De scholen die wijzigingen hebben doorgevoerd, deden dit om betere en meer doelgerichte begeleiding te bieden aan de leerlingen, bijvoorbeeld door materiaal aan te bieden dat meer geschikt en relevant is. Daarnaast hebben 16 scholen alsnog besloten het SE Nederlands aan te passen. Andere scholen kozen ervoor om vast te houden aan de oorspronkelijke aanpak, vanwege het succes en de tevredenheid bij de leerlingen. De resultaten van de voorbereiding waren positief en de leerlingen ontvingen al persoonlijke ondersteuning waar nodig.

De aanpak varieert per school en hangt af van specifieke behoeften van de leerlingen:

- **Nt2-lessen of examentraining (24 scholen):** 24 scholen bieden Nt2-lessen aan of examentraining gericht op de alternatieve examens buiten het reguliere rooster. Deze lessen zijn specifiek gericht op het verbeteren van de taalvaardigheden die nodig zijn voor het examen, zoals begrijpend lezen, spelling of grammatica. Het is niet altijd duidelijk of deze lessen sowieso worden aangeboden aan nieuwkomers, of dat deze lessen het gevolg zijn van de regeling. Daarnaast raken leerlingen door de examentrainingen vertrouwd met de examenstructuur, vraagstelling en tijdsdruk;
- **Aanpassingen SE Nederlands (16 scholen):** In totaal hebben 16 scholen aangegeven aanpassingen in het SE Nederlands door te voeren. Paragraaf 3.2 gaat hier verder op in;
- **Inzet (externe) Nt2-docent (10 scholen):** Scholen zetten Nt2-docenten in om de voorbereiding van de leerlingen op de examens te optimaliseren. Het kan zijn dat er op de school zelf geen Nt2-expertise is, en dat de samenwerking gezocht wordt met Nt2-docenten van bijvoorbeeld een ISK;

- **Extra individuele begeleiding (9 scholen):** Leerlingen kunnen individuele begeleiding krijgen van (Nt2-)docenten om hun specifieke behoeften aan te pakken en hen voor te bereiden op het alternatieve examen. De extra begeleiding verschilt dus per leerling. Zo kan de ene leerling op de school behoefte hebben aan meer taallessen, de andere leerling aan schrijfvaardigheid. Vaak is er overlap met extra Nt2-lessen. Het onderscheid is dat het hier om maatwerk gaat, terwijl de extra Nt2-lessen min of meer hetzelfde zijn voor alle deelnemende leerlingen binnen de groep;
- **Aanpassingen in het lesprogramma/differentiatie (4 scholen):** Sommige scholen vervangen reguliere Nederlandse lessen door lessen specifiek gericht op Nt2-leerlingen en op de voorbereiding voor het alternatieve examen met extra focus en tijd om de taalvaardigheden te verbeteren. Op andere scholen wordt gedifferentieerd en krijgen de deelnemende leerlingen tijdens de reguliere lessen Nederlands andere opdrachten;
- **Geen specifieke aanpak (1 school):** Eén school heeft aangegeven dat de deelnemende leerlingen niet apart worden voorbereid voor het alternatieve examen, zij nemen deel aan de reguliere lessen Nederlands.

3.2 Schoolexamen

Uit de monitor van maart blijkt dat ten minste 16 scholen aanpassingen hebben doorgevoerd in hun SE-examens voor de leerlingen. Deze aanpassingen omvatten voornamelijk tijdverlenging en het toestaan van woordenboeken in de eigen taal. De meeste scholen hebben in het PTA opgenomen dat Nt2-leerlingen gebruik mogen maken van woordenboeken in hun moedertaal en extra tijd krijgen. Dit zijn overigens bestaande faciliteiten voor leerlingen met een andere moedertaal dan Nederlands, die ook los van deze pilot daarvan gebruik mogen maken. Het is niet altijd duidelijk of scholen deze aanpassingen sowieso beschikbaar stellen voor nieuwkomers, of dat ze als gevolg van de pilot zijn doorgevoerd. Daarnaast zijn op meerdere scholen onderdelen van het schoolexamen vervroegd, omdat het SE afgerond moest zijn voor de afnamedatum van het alternatieve examen dat eerder plaatsvond dan het reguliere examen.

In de monitor van maart is ook gevraagd naar de redenen waarom scholen het SE hebben aangepast. De meest voorkomende reden voor deze aanpassingen is om leerlingen met een taalachterstand te helpen slagen. Zij kunnen de extra tijd goed gebruiken. Daarnaast is het SE Nederlands niet alleen een test van kennis, maar ook van vaardigheden. Door het SE Nederlands aan te passen, krijgen leerlingen meer kansen om hun vaardigheden te laten zien.

Andere aanpassingen komen niet veel voor. Eén van de gesproken scholen heeft het aantal te lezen boeken verminderd: "Voor veel havoleerlingen is het al een hele opgave om boeken te lezen, voor nieuwkomers geldt dat nog meer. Door het aantal te verminderen lezen de leerlingen meer boeken in plaats van alleen de samenvatting". Er waren wel plannen op andere scholen om het schoolexamen aan te passen, maar daar is later van afgezien of er was te weinig tijd voor vanwege de late toestemming voor deelname. Eventuele aanpassingen moeten volgens een wettelijke procedure vroegtijdig worden vastgelegd in het PTA en worden goedgekeurd door de examensecretaris.

3.3 Beide examens afnemen

Van de 66 aanmeldingen in september hebben 56 scholen aangegeven dat de leerlingen naast het alternatieve examen ook het reguliere CE Nederlands afleggen. Van de overige scholen geven zeven scholen alleen het alternatieve examen af te nemen. Van de drie overgebleven scholen is het vanuit de aanmelding niet bekend of ze beide examens afnemen.

Tijdens de juli-meting van de monitor is nagevraagd hoeveel leerlingen daadwerkelijk beide examens hebben afgelegd. Dertig scholen hebben de juli-meting van de monitor ingevuld, waarvan 29 scholen hebben aangegeven beide examens te hebben afgenomen. Van de zeven scholen die niet hebben gerespondeerd, hebben zes scholen aangegeven beide examens af te nemen. Eerder bleek uit de inschrijvingen van de scholen en de maart-meting van de monitor dat er in totaal dertig scholen beide examens zou afnemen. Dit betekent dat een aantal scholen hun aanpak hebben gewijzigd en de leerlingen alsnog beide examens hebben laten maken.

De vijf scholen waar focusgroepen zijn gehouden laten hun deelnemende leerlingen beide examens maken. Zij waren in de veronderstelling dat dit voor de pilot een verplichting was. Omdat de uitslag van het alternatieve examen pas bekend wordt ná het afnamemoment van het CE Nederlands, konden de scholen hun leerlingen geen keuze te geven in welk examen ze mochten maken.

De meningen zijn verdeeld over de wenselijkheid of er in de toekomst een keuze mag worden gemaakt voor het alternatieve examen of het CE Nederlands, afhankelijk van de ervaren voor- en nadelen. Volgens een school is het juist belangrijk dat leerlingen beide examens doen, vanwege de geboden extra kans die dit de leerlingen biedt, ook als zij onverhoopt voor het alternatieve examen een onvoldoende behalen. Een andere school benadrukt het waardevol te vinden dat leerlingen ook het reguliere examen blijven doen om zo een 'volwaardig' diploma te krijgen. Daarentegen geeft een tweetal andere scholen aan dat het vanwege de extra tijd die het kost en de werkdruk voor leerlingen in het eindexamenjaar, juist wel goed zou zijn om een keuze te maken, als na de pilotfase en uit het onderzoek blijkt dat het Staatsexamen Nt2 en het EDUP goede alternatieven zijn voor het CE Nederlands.

3.4 Voorbereiding op de alternatieve examens

Zoals bij paragraaf 3.1 is opgesomd, maken de meeste scholen gebruik van extra lessen Nt2. Ook op de vijf geïnterviewde scholen zijn extra Nt2-lessen, speciaal gericht op Nederlandse taalverwerving door anderstalige leerlingen, één à twee extra lessen per week. Door de extra lessen is er meer aandacht voor de leerlingen, persoonlijker en meer gericht op hun specifieke onderwijsbehoefte. Met de pilot hebben de scholen de Nt2-lessen aangepast en meer gestructureerd inhoud gegeven in voorbereiding op de alternatieve examens.

Afhankelijk van het aantal deelnemende leerlingen zijn groepen gevormd. Op de scholen met weinig nieuwkomersleerlingen kregen de leerlingen extra lessen in kleine niveaugroepjes variërend van twee tot vijf leerlingen, een enkele keer was de begeleiding individueel. Op de scholen met veel nieuwkomers waren de leerlingen verdeeld over grotere groepen, soms bestaande uit meer dan de helft van de leerlingen uit een klas.

Door meerdere scholen is gebruikgemaakt van lesboeken, waarbij de methode Vooruit en Finale zijn genoemd. De focus van de lessen lag voornamelijk op examentraining met voorbeelden van oefenexamens, die op de website staan. Er was veel uitleg en oefenen op niveau. Er werd ook geoefend met artikelen schrijven, teksten, spelling, werkwoorden en de opbouw van teksten, onder andere extra aandacht voor signaalwoorden. Met de pilot is de aandacht naast op tekst verklaren meer toegespitst op schrijven, spreken en luisteren, omdat dit onderdelen zijn van het alternatieve examen. Daarmee kregen leerlingen een beeld van de toetsvragen en tips hoe deze te beantwoorden, bijvoorbeeld door het antwoord kort te houden in plaats van lange antwoorden te geven (met meer kans op fouten). Leerlingen hadden een eigen account en konden er ook thuis zelfstandig mee oefenen.

4 (Gepercipieerde) opbrengsten van de pilot

De resultaten van de monitor laten zien dat alle alternatieve examens beter gemaakt zijn dan het CE Nederlands. Op basis van de gevoerde gesprekken geven onderwijsprofessionals en leerlingen aan een positieve ontwikkeling te zien wat betreft zelfvertrouwen en taalvaardigheid. Doorstroom naar vervolgonderwijs is nog niet in beeld.

De juli-meting is zowel in juli als september 2023 uitgevoerd, omdat de resultaten van EDUP nog niet bekend waren en de respons op de juli-meting voor de zomervakantie laag was. Uiteindelijk hebben 30 van de 37 scholen de vragenlijst ingevuld en kunnen de resultaten van het alternatieve examen en het CE voor 220 leerlingen vergeleken worden. Deze resultaten staan in het eerste deel van het hoofdstuk. De gesprekken met de onderwijsprofessionals en de leerlingen geven een beeld van de doorstroom en aanvullende resultaten, die in het tweede en derde deel van dit hoofdstuk aan bod komen.

4.1 Kans van slagen

De resultaten van de juli-meting laten zien dat het alternatieve examen voor vmbo, havo en vwo beter is gemaakt dan het CE. In totaal hebben 126 vmbo-leerlingen zowel het Staatsexamen Nt2 programma I als het CE afgelegd. Het alternatieve examen hebben zij met gemiddeld 1,3 punt beter gemaakt. 90 procent van die leerlingen heeft dan ook het cijfer van het Staatsexamen Nt2 programma I laten meetellen voor het diploma. Bijna drie op de vier leerlingen is uiteindelijk geslaagd voor het vmbo-examen. Voor twee leerlingen is het cijfer voor het alternatieve examen niet bekend, omdat de leerlingen dit cijfer niet officieel aan de school hebben getoond. Twee andere leerlingen hebben het CE niet gemaakt.⁴ Een geïnterviewde vmbo-leerling had bijvoorbeeld dankzij het alternatieve examen een 7,5 voor Nederlands op het diploma, maar voor het CE Nederlands had zij een 5 gehaald. Nu zij voor Nederlands een voldoende stond, kon zij met een 5 voor een ander vak toch slagen. Een hoger cijfer voor Nederlands geeft een hogere slagingskans, het kan een laag cijfer voor een ander vak compenseren.

Er zijn 59 havoleerlingen die het Staatsexamen Nt2 programma II én het CE Nederlands hebben gedaan. Gemiddeld is het alternatieve examen met 1,7 punten hoger behaald, bijna iedereen (97 procent) heeft ook gekozen om het behaalde cijfer voor het alternatieve examen mee te laten tellen voor het eindcijfer. Uiteindelijk is 73 procent van deze leerlingen geslaagd voor het havo-eindexamen. Zes havoleerlingen hebben alleen het CE Nederlands gemaakt, met een gemiddelde van 4,6. Twee leerlingen hebben alleen het alternatieve examen gemaakt, met een gemiddelde van 7,6.

Van alle vwo-leerlingen die zowel het EDUP-examen als het CE Nederlands hebben gedaan, hebben ze allemaal gekozen om het CE Nederlands mee te laten tellen, ondanks dat ze het EDUP gemiddeld beter hebben gemaakt. Dat kan te maken hebben met het feit dat de cijfers van het EDUP-examen nog niet bekend waren tijdens de examenuitslagen. Vier op de vijf leerlingen zijn geslaagd voor het vwo-eindexamen.

---

⁴ Van de overige drie vmbo-leerlingen zijn helemaal geen resultaten bekend.

Tabel 4.1 Het alternatieve examen is gemiddeld genomen beter gemaakt dan het CE Nederlands

Beide examens afgenomen/bekend	N	Gemiddeld cijfer alternatief examen	Gemiddeld cijfer CE examen	Examens dat staat op het diploma		Percentage geslaagd
				Alternatief	CE	
Nt2-I (vmbo)	126	6,5	5,2	113 (90%)	13 (10%)	74%
Nt2-II (havo)	59	7,1	5,4	57 (97%)	2 (3%)	73%
EDUP (vwo)	20	5,9	5,4	0 (0%)	20 (100%)	80%
Alleen alternatief afgenomen/bekend						
Nt2-I (vmbo)	2	7,9	-	2 (100%)	-	50%
Nt2-II (havo)	2	7,6	-	2 (100%)	-	50%
EDUP (vwo)	0	-	-	-	-	-
Alleen CE afgenomen/bekend						
Nt2-I (vmbo)	2	-	5,8	-	2 (100%)	100%
Nt2-II (havo)	6	-	4,6	-	6 (100%)	33%
EDUP (vwo)	0	-	-	-	-	-

Noot: Van drie vmbo-leerlingen zijn geen resultaten bekend, maar ze hebben wel het alternatieve examen gemaakt.

Bron: Juli-meting van de monitor (2023)

Ook in de gesprekken is de kans van slagen besproken. De voornaamste opbrengst die wordt genoemd is het behalen van een hoger cijfer voor Nederlands, wat resulteert in een grotere kans om te slagen voor het diploma. "Leerlingen krijgen hiermee een reëlere kans om het diploma te behalen, zij beschikken over het competentieniveau en we verwachten ook niet dat deze leerlingen af zullen haken in het vervolgonderwijs. Er wordt een onnodige drempel weggenomen, omdat het Nederlands ongelooflijk moeilijk is voor deze leerlingen en het ook nodig is bij de andere vakken", aldus een onderwijsprofessional.

Ook wordt genoemd dat de huidige opzet van de regeling zorgt voor een extra kans om het examen Nederlands te behalen. Deelnemende leerlingen mogen immers beide examens maken en één ervan laten meetellen. Een extra kans voor het examen Nederlands, dat ook nog eens een kernvak is, heeft meerwaarde.

Een onderwijsprofessional voegt eraan toe dat dit jaar het eerste jaar is dat er geen uitzonderingen worden gemaakt op het examen voor de leerlingen na corona, wat veel stress geeft bij leerlingen. De lat ligt dit jaar hoog voor het behalen van het diploma, omdat veel leerlingen in voorgaande jaren kansrijk zijn bevorderd. Mede hierom was de pilot zeer welkom.

4.2 Doorstroom

Door middel van de CBS Microdata (beschikbaar in het voorjaar 2024) kan pas in het eindrapport inzicht geboden worden in het (niveau) vervolgonderwijs van deelnemende leerlingen. Onderwijsprofessionals van de vijf geïnterviewde scholen hebben ook geen zicht op de doorstroom, maar hebben zich wel uitgesproken over de

waarde van het diploma voor vervolgonderwijs. Op het diploma staat niet vermeld of het eindcijfer voor Nederlands behaald is met het alternatieve examen of met het CE Nederlands. Bij de inschrijving voor vervolgonderwijs speelt het volgens de gesprekspartners ook geen rol met welk examen zij het cijfer hebben behaald. De hoogte van het cijfer Nederlands is soms wel van betekenis voor toelating tot de vervolgopleiding: voor één van de geïnterviewde leerlingen gold bijvoorbeeld dat zij minimaal een zeven voor Nederlands moest behalen als toelating voor het vervolgonderwijs. Het alternatieve examen heeft haar daarbij geholpen, omdat zij daarvoor een hoger cijfer had behaald dan voor het CE Nederlands.

Een onderwijsprofessional denkt wel dat het bij bepaalde vervolgopleidingen verschil zou kunnen uitmaken, bijvoorbeeld voor de opleiding journalistiek, dat het minder geschikt is om toegelaten te worden met het Staatsexamen Nt2. Bij andere vervolgopleidingen zal dat minder het geval zijn. Het is volgens deze onderwijsprofessional niet eerlijk om van een nieuwkomer, die mogelijk een Engelstalige vervolgopleiding gaat doen, hetzelfde niveau Nederlands te verwachten als van een Nederlandse leerling. De pilot voorziet hier in.

Een onderwijsprofessional twijfelt eraan of het diploma dezelfde waarde heeft en overal wordt geaccepteerd. Een andere onderwijsprofessional vindt de examinering wel echt 'anders', vanwege de verschillende onderdelen (spreken en luisteren) die wel worden getoetst bij het alternatieve examen en niet bij het CE Nederlands, maar verbindt daar geen waardebeoordeling aan. "Het is mooi voor de leerlingen dat het niet terug te vinden is op het diploma en dat er niet over wordt gecommuniceerd naar het vervolgonderwijs".

Over het algemeen vinden respondenten het geen bezwaar dat er een ander examen is afgenomen en benadrukken ze de mogelijkheden die het biedt.

4.3 Aanvullende resultaten

Positieve ontwikkeling Nederlandse taalvaardigheid

Leerlingen geven aan dat zij door de extra lessen Nederlands extra kennis hebben opgedaan: "het was fijn om extra hulp te krijgen om je Nederlands te verbeteren en ook wel handig". Onderwijsprofessionals geven aan dat het goed is dat er bij de alternatieve examens, naast lezen, ook aandacht is voor meerdere onderdelen van de taalvaardigheid, zoals schrijven, spreken en luisteren. Een gemiddelde daarvan geeft een beter beeld van de algehele taalbeheersing van een leerling.

Onderwijsprofessionals op een paar scholen geven aan dat er op school te laat is begonnen met de pilot om te kunnen spreken van verbetering van de taalvaardigheid. "Er was te weinig tijd om alles goed te organiseren, met de leerlingen te oefenen en de lessen te verdiepen. Dat is een gemiste kans. Leerlingen zouden beter hebben gescoord als al bij de start van het schooljaar was begonnen met de extra lessen. Als het goed is geregeld mag je meer verwachten."

Vergroten zelfvertrouwen leerlingen

Leerlingen geven ook aan dat hun zelfvertrouwen vooruit is gegaan. Bij de gewone lessen Nederlands voelen nieuwkomers meer de achterstand ten opzichte van de reguliere leerlingen, wat beperkend is. Ook worden ze soms uitgelachen omdat ze niet zo goed Nederlands spreken. Bij de extra Nt2-lessen zitten ze als groep bij elkaar en zijn de lessen meer gericht op Nederlandse taalverwerving voor anderstaligen. Leerlingen voelen zich dan vrijer en minder beoordeeld door hun klasgenoten. Dat in kleine groepen wordt gewerkt, speelt ook mee dat de leerlingen

zich vrijer voelen. Een onderwijsprofessional geeft aan dat leerlingen het zo fijn vonden tijdens de Nt2-lessen gewoon alles te kunnen vragen, zonder dat er om hen heen wordt gezocht als ze iets vragen.

Ook door het maken van het examen zelf is het zelfvertrouwen vergroot. Zowel de onderwijsprofessionals als de leerlingen geven aan dat leerlingen door het examen te maken meer zekerheid hebben gekregen en het besef dat ze het ook kunnen en zich daardoor competent voelen. Het zorgt voor een andere mindset van de leerlingen. "Het is echt wel een boost voor hun zelfvertrouwen". Onderwijsprofessionals geven aan dat het leerlingen ook meer rust en minder stress geeft als ze het alternatieve examen hebben gemaakt.

Gevoel van inclusie/verbondenheid erbij horen

Aparte lessen voor nieuwkomers geven hun een gevoel van verbondenheid met de groep waar ze samen les mee hebben, maar niet zozeer met de school. Vooral in de kleine groepjes hebben de leerlingen elkaar beter leren kennen. De extra Nt2-lessen helpen uiteindelijk wel bij de deelname aan de Nederlandse samenleving, daarbij speelt taal een belangrijke rol.

5 Ervaringen met de pilot

Leerlingen en onderwijsprofessionals zijn enthousiast over de alternatieve examens, vanwege beter passend taalgebruik, het type vragen, de gebruikte woordenschat enzovoort. Voor vwo- en vmbo b/k-leerlingen zijn er twijfels of het niveau van het alternatieve examen geschikt is. Dat de onderwerpen niet altijd gericht zijn op jongeren, lijkt niet echt een probleem. Het bieden van een extra kans én een (in de ogen van deelnemers) geschikter examen wordt beide gezien als het grote voordeel van de pilot.

In de gesprekken met onderwijsprofessionals en leerlingen is gevraagd naar hun oordeel over de alternatieve examens, en welke succesfactoren en knelpunten zij zien. Onderstaande is dus op basis van de ervaringen van acht gevoerde gesprekken op vijf deelnemende scholen. Verder is de communicatie met de deelnemende scholen nageslagen over mogelijke succesfactoren en knelpunten.

5.1 Oordeel over alternatieve examens

In de focusgroep met onderwijsprofessionals en leerlingen is naar hun opvattingen gevraagd over de alternatieve examens, ook in relatie tot het CE Nederlands. Onderwijsprofessionals geven aan dat het alternatief en het CE minder goed vergelijkbaar zijn, omdat er andere onderdelen van de Nederlandse taal worden getoetst. Het onderdeel spreken vormt één van de vier onderdelen van het Staatsexamen Nt2, maar spreekvaardigheid wordt bij het CE Nederlands niet getoetst en komt bij reguliere lessen Nederlands niet zo aan bod. Bij EDUP is dat ook het geval. Het EDUP bestaat uit de onderdelen lezen & schrijven, luisteren & schrijven en lezen & spreken. In het CE Nederlands gaat het om leesvaardigheid en argumentatievaardigheden. Deze verschillen en de lastige vergelijkbaarheid zijn ook vastgesteld in het vooronderzoek (Bisschop et al., 2022b, pag. 6-8).

Staatsexamen Nt2

De onderwijsprofessionals vindt het Staatsexamen Nt2 voor vmbo (op B1-niveau) en havo (op B2-niveau) goed qua taalvaardigheidsniveau. Sommigen geven echter aan niet goed zicht te hebben of met de alternatieve examens echt op vmbo- of havoniveau wordt getoetst. Er wordt ook niet gedifferentieerd tussen de verschillende vmbo-niveaus. Het Staatsexamen Nt2 programma I is wellicht te moeilijk voor basis en kader en vooral geschikt voor vmbo-t-leerlingen. Voor vmbo-basis zou een examen op A2-niveau voldoende zijn, het B1-examen is minder geschikt (te moeilijk).

De leerlingen vinden alle vier de onderdelen van het examen heel goed te doen, alleen hebben meerdere leerlingen wat moeite met het onderdeel spreekvaardigheid omdat ze vonden dat daar weinig tijd was om antwoorden te geven en argumenten te bedenken. Bovendien hadden veel leerlingen bij dit onderdeel last van de omgevingsgeluiden van het door elkaar praten, met name lastig voor leerlingen die zich minder goed kunnen concentreren. Onderwijsprofessionals geven ook aan dat spreekvaardigheid voor leerlingen een lastig onderdeel is.

EDUP

Het EDUP-examen (op C1-niveau) werd door de onderwijsprofessionals heel pittig gevonden voor vwo-leerlingen. Leerlingen krijgen verschillende wetenschappelijke bronnen waar ze informatie uit moeten halen en combineren tot een nieuw stuk en met argumentatie onderbouwen.

Een leerling die zowel het EDUP als het CE Nederlands heeft gemaakt vond het niveau van beide examens wel vergelijkbaar. De vraagstelling was bij het CE Nederlands wel veel ingewikkelder dan bij het EDUP: "ook als je de tekst wel begrijpt, moet je de vraag echt drie keer lezen voordat je weet waar je moet zoeken". Het EDUP was duidelijker: twee keer een tekst schrijven en een gesprek voeren, maar het examen was veel langer en het schrijven van teksten was moeilijk en het spreken ook. De leerling vond het CE Nederlands iets beter te doen dan het EDUP.

Alternatief versus CE Nederlands

De leerlingen vonden het Staatsexamen Nt2 een stuk makkelijker te begrijpen dan het CE Nederlands. De vragen waren duidelijker en korter gesteld en ook bij de antwoordmogelijkheden was er duidelijker onderscheid. Ook volgens de onderwijsprofessionals zijn de alternatieve examens beter te maken door de leerlingen. Zij geven aan dat leerlingen bij het CE Nederlands vooral moeite hebben met interpretatievragen, als er bijvoorbeeld gevraagd wordt naar de interpretatie van een schrijver of in welke toon een artikel is geschreven, taalnuances die moeilijk blijven voor nieuwkomers. Het CE Nederlands vraagt veel van het tekstbegrip en bevat veel idioom, meer naarmate het niveau hoger is. De alternatieve examens zijn praktischer met duidelijker toepassingsvragen.

Toch waren er volgens meerdere leerlingen nog wel veel moeilijke woorden in de teksten van de alternatieve examens die zij moesten opzoeken in het woordenboek. "De vragen van het Staatsexamen [Nt2] waren wel makkelijk te begrijpen, maar als je de tekst niet begrijpt, kun je ook geen antwoord geven op de vragen".

Onderwijsprofessionals vinden de inhoud van de examens niet passend voor leerlingen in het voortgezet onderwijs, omdat ze gericht zijn op volwassenen, net als al het oefenmateriaal. Leerlingen worden aangesproken met "u" en het gaat veel over werksituaties of studie, over een functioneringsgesprek of over het 10-minutengesprek waar je als ouder heen gaat, dat ligt ver buiten de leefwereld van de leerlingen. De alternatieve examens zouden volgens hen aangepast moeten worden aan de doelgroep. Het CE Nederlands is meer toegespitst op de leeftijd van de leerlingen en hun belevingswereld. Leerlingen hadden hier overigens geen moeite mee.

Bij de onderwerpen van de alternatieve examens is wel rekening gehouden met culturele context. De teksten van het CE Nederlands zijn cultuurbepaald met West-Europese onderwerpen. Een onderwerp als vliegschaamte bij een reis naar de Malediven ligt ver buiten de belevingswereld van de doelgroep. Ook leerlingen geven aan dat het CE Nederlands meer over Nederland gaat en de Nederlandse cultuur.

Organisatie en beoordeling

De deelnemende leerlingen en onderwijsprofessionals waren heel positief over de snelle en goede organisatie op school door het team. Zodra er toestemming was om aan de pilot deel te nemen, zijn de extra lessen opgezet en is de alternatieve examinering mogelijk gemaakt.

Wat betreft afname van de examens zijn de ervaringen verschillend. Voor het Staatsexamen Nt2 waren drie locaties beschikbaar in het land waar de leerlingen op twee opeenvolgende dagen de vier examenonderdelen maakten. Dat was onderdeel van de noodoplossing als gevolg van de ontwerpfouten in de regeling om de examens doorgang te laten vinden. Voor sommige scholen was de examenlocatie erg ver weg. Zij besloten voor de leerlingen een overnachting te regelen zodat zij de tweede dag ook vroeg op de locatie konden zijn. De betreffende leerlingen

vonden dit leuk als extra ervaring, maar het zou wel makkelijker zijn als de afnames op school zouden kunnen plaatsvinden. Het EDUP kon wél op school worden afgenomen, dat is veel makkelijker voor scholen.

Er was onduidelijkheid over de beoordeling. Wat betekent het bijvoorbeeld als een leerling voor een onderdeel niet slaagt? En zijn er mogelijkheden om te herkansen?

5.2 Succesfactoren en knelpunten van de pilot

Er is een aantal succesfactoren aangehaald door de geïnterviewden:

- **Extra kans:** Een belangrijke succesfactor van de pilot zit in het feit dat deelnemende leerlingen een extra kans krijgen om het examen Nederlands te behalen. Scholen en leerlingen hebben de optie om zowel het CE Nederlands als het alternatieve examen af te nemen c.q. te leggen, en naderhand te bepalen welk cijfer meetelt. Leerlingen zijn heel blij met deze extra kans. Het geeft hun meer ruimte voor andere vakken;
- **Passend alternatief examen:** Een tweede succesfactor is de perceptie dat het geboden alternatief beter passend is. Zoals in de vorige paragraaf aangegeven ervaren leerlingen het alternatieve examen als beter passend (vooral vmbo-t en havo), vanwege het taalgebruik, de soort vragen en onderdelen van het examen. Scholen zijn er ook heel positief en enthousiast over. Het geeft de leerlingen een reëlere kans om het diploma te behalen dat past bij hun competenties. Onderwijsprofessionals geven aan dat de onderwerpen van de leefwereld van leerlingen af staan, maar daar hebben de leerlingen geen moeite mee;
- **Examens afnemen op school (EDUP):** Scholen zijn positief over de mogelijkheid voor een school om exameninstelling te worden, waardoor het EDUP-examen op school kan worden afgenomen. Bijkomend voordeel is dat een school als exameninstelling ook andere scholen kan helpen door in de toekomst leerlingen van die andere scholen te examineren. Bij het Staatsexamen Nt2 was het niet mogelijk om de examens op school af te nemen, maar op vaste locaties, wat soms heeft geleid tot logistieke uitdagingen;
- **Beschikbaarheid oefenexamens:** Ter voorbereiding hebben leerlingen gebruik kunnen maken van openbaar beschikbare oefenexamens. Dat is als zeer nuttig ervaren.

In de uitvoering van de pilot zijn scholen ook tegen knelpunten aangelopen:

- **Onduidelijkheid rondom aanmelding:** Scholen hebben geen ontvangstbevestiging van hun aanmelding ontvangen. Het was voor scholen onduidelijk of de aanmelding goed was ontvangen. Scholen die zich te laat hebben aangemeld en daarom afgewezen zijn hebben geen bericht van het ministerie van OCW over hun afwijzing ontvangen;
- **Onduidelijkheid gedurende schooljaar:** Op het moment dat scholen wisten dat ze mee mochten doen aan de pilot, was er voor hen nog veel onduidelijk. Bijvoorbeeld waar en wanneer worden de examens afgenomen was een veelgestelde vraag. Scholen willen graag leerlingen en hun ouders zo goed mogelijk informeren. Hierdoor heeft een aantal scholen besloten af te haken. Het is voor de leerlingen in het examenjaar belangrijk om te weten waar ze aan toe zijn. Onzekerheid levert voor hen extra stress op. Ook zijn scholen pas in januari/februari begonnen met de voorbereiding voor de alternatieve examens toen bekend werd dat de leerlingen aan de examens konden deelnemen in maart;
- **Late bekendmaking examendata Staatsexamen Nt2:** De meeste scholen werden in januari door het ministerie van OCW geïnformeerd over het feit dat het Staatsexamen Nt2 in maart plaats zouden vinden. Hierdoor was het begeleidingstraject voor hen vaak te kort. Bovendien was dit lastig te combineren met de reeds gemaakte SE-planning en de eis dat de SE-cijfers tien dagen voor aanvang van het alternatieve examen naar DUO gestuurd moesten worden. Sommige scholen hebben hierdoor de schoolexamens naar voren moeten halen. Op andere scholen konden leerlingen hun mondeling niet meer herkansen;

- **Examenmoment Staatsexamen Nt2:** "Nt2-leerlingen hebben moeite met de Nederlandse taal. Het examenmoment [van het Staatsexamen Nt2] in maart betekent voor onze school dat leerlingen sneller hun SE moeten afronden (wij hebben eind maart nog een SE-week) en minder lang kunnen oefenen. Wij waren hier verbaasd over. Een examenmoment na het centrale examen in mei zou wat ons betreft logischer zijn. Zo hebben deze leerlingen meer tijd (in plaats van minder) om te oefenen." Het examenmoment van het Staatsexamen Nt2 in maart is noodgedwongen gekozen als gevolg van de ontwerpfouten in de regeling;
- **Informatie over organisatie EDUP:** De informatie over het EDUP-examen had eerder en vollediger gekund. Het bleek vrij veel tijd en investering te kosten om zelf als examenlocatie geregistreerd te worden en als examiner 'getraind' te worden. Het hele traject rondom EDUP bleek ook heel erg te verschillen met het traject voor het Staatsexamen Nt2;
- **Logistiek Staatsexamen Nt2:** Voor sommige scholen was het een logistieke uitdaging om de leerlingen naar de afnamelocaties te brengen voor het Staatsexamen Nt2. De examenlocaties waren beperkt (voornamelijk Randstad) en het was verspreid over twee dagen. Dat is een grote belasting voor scholen die verder af gelegen zijn en ver moeten reizen. De afnamemomenten en -locaties zijn noodgedwongen gekozen als gevolg van ontwerpfouten in de regeling;
- **Informatievoorziening Staatsexamen Nt2 niet via school:** Leerlingen ontvangen thuis de oproep voor het Staatsexamen Nt2 en ook de uitslagen worden naar het huisadres gestuurd. Deze procedure is geschikt voor volwassenen (waar de alternatieve examens voor bedoeld zijn), maar niet voor jongeren in het voortgezet onderwijs, daar loopt alles bij voorkeur via de school. Informatievoorziening via de leerlingen is foutgevoeliger, omdat er een reële kans is dat deze informatie blijft liggen. Sommige leerlingen hebben zelfs de factuur thuis ontvangen. Door ontwerpfouten van de regeling is op deze punten niet afgeweken van de normale gang van zaken rondom het Staatsexamen Nt2;
- **Onduidelijkheid rondom uitslagen:** er is veel onduidelijkheid gebleken rondom de uitslagen van de alternatieve examen, zowel in de beoordeling, de bepaling van het eindcijfer, fouten in het antwoordmodel tot het tijdstip van bekendmaking van de uitslagen, afhankelijk of het ging om het Staatsexamen of EDUP. Dat heeft gezorgd voor onzekerheid of de leerlingen meegenomen kunnen worden met de diploma-uitreiking;
- **Omgevingsgeluid bij Staatsexamen Nt2:** Bij het onderdeel spreekvaardigheid van het Staatsexamen Nt2 hadden leerlingen veel last van omgevingsgeluiden (iedereen praatte door elkaar);
- **Geen deelname Staatsexamen Nt2 door ontbrekende papieren:** Een paar leerlingen is op de examenlocatie van het Staatsexamen Nt2 geweigerd vanwege een verkeerd/ontbrekend paspoort. Een leerling zonder papieren mag wel onderwijs volgen en op school examen doen, maar het Staatsexamen Nt2 mag volgens wet- en regelgeving alleen gevolgd worden door personen met geldige papieren.

5.3 Aanbevelingen vanuit scholen

Alle deelnemende scholen waren unaniem in hun wens om de alternatieve examinering door te zetten in de toekomst en eraan bij te dragen dat deze kans wordt geboden voor nieuwkomers. Scholen en leerlingen willen de pilot heel graag continueren, maar hopen wel op wat verbeteringen in de organisatie en dat het gebruiksvriendelijker wordt. Zij vinden het zeker de investering waard als het voor de komende drie jaar geldt. Met gebruiksvriendelijkheid wordt bedoeld op heldere en complete informatie, ruim van tevoren, examendata bekend, met tijdpad wat wanneer aangeleverd moet worden, met kort vooraf nog eens een herinnering (bijvoorbeeld dat de cijfers van de schoolexamens minimaal tien dagen voor de examendatum ingevoerd moeten zijn) en een stappenplan, met aandacht voor het schoolritme. Dan kunnen scholen daar ook rekening mee houden bij de schoolexamens en de herkansingen.

Een enkeling twijfelt, vanwege de extra inspanningen die worden gevraagd van de school, en de hoeveelheid extra werk die het kost om bijvoorbeeld exameninstelling te worden, als het maar om een enkele leerling gaat. “Ik hoop dat het verder wordt uitgerold, dat er meer scholen mee kunnen gaan doen en meer toetslocaties binnen bereik komen”, aldus een onderwijsprofessional. Deze opmerking geldt alleen voor EDUP, omdat dat examen werkt met exameninstellingen. Het aantal examenlocaties voor het Staatsexamen Nt2 wordt vaker genoemd als verbeterpunt. Indien dat niet mogelijk is, dan moet gekeken worden naar een meer centraal gelegen plek in het land.

Referenties

- Azouagh, S. (2017). Schoolloopbanen nieuwkomers. Onderzoeksrapport. Een verkennend onderzoek naar de schoolloopbaan van nieuwkomers. Inspectie van het Onderwijs; Min. van OCW. Utrecht: Expertisegroep Nieuwkomers Primair Onderwijs.
- Bisschop, P., Doeve, T., van der Ven, K., Petit, R., Elshof, D., Krijnen, E. & van Stigt, A. (2022a). Nieuwkomers in het primair en voortgezet onderwijs. Doelgroepenonderzoek. SEO-rapport nr. 2022-56. Amsterdam: SEO Economisch Onderzoek.
- Bisschop, P., Doeve, T., van der Ven, K., Petit, R., Elshof, D., Krijnen, E. & van Stigt, A. (2022b). Experiment Staatsexamen Nt2/EDUP. Voorstudie. SEO-rapport nr. 2022-37. Amsterdam: SEO Economisch Onderzoek
- Le Pichon, E., Erning, R. van, & Baauw, S. (2016). *Edina*. Utrecht: Universiteit Utrecht.

“De wetenschap dat het goed is.”

SEO Economisch Onderzoek doet onafhankelijk toegepast onderzoek in opdracht van overheid en bedrijfsleven. Ons onderzoek helpt onze opdrachtgevers bij het nemen van beslissingen. SEO Economisch Onderzoek is gelieerd aan de Universiteit van Amsterdam. Dat geeft ons zicht op de nieuwste wetenschappelijke methoden. We hebben geen winstoogmerk en investeren continu in het intellectueel kapitaal van de medewerkers via promotietrajecten, het uitbrengen van wetenschappelijke publicaties, kennisnetwerken en congresbezoek.

SEO-rapport 2023-111
ISBN 978-90-5220-338-6

Informatie & Disclaimer

SEO Economisch Onderzoek heeft op de verkregen informatie en data geen onderzoek uitgevoerd dat het karakter draagt van een accountantscontrole of due diligence. SEO is niet verantwoordelijk voor fouten of omissies in de verkregen informatie en data.

Copyright © 2023 SEO Amsterdam.

Alle rechten voorbehouden. Het is geoorloofd gegevens uit dit rapport te gebruiken in artikelen, onderzoeken en collegesyllabi, mits daarbij de bron duidelijk en nauwkeurig wordt vermeld. Gegevens uit dit rapport mogen niet voor commerciële doeleinden gebruikt worden zonder voorafgaande toestemming van de auteur(s). Toestemming kan worden verkregen via secretariaat@seo.nl.

Roetersstraat 29
1018 WB Amsterdam

+31 20 399 1255
secretariaat@seo.nl
www.seo.nl